

bölüm 1

KALITIMIN GENEL İLKELERİ

Kalıtsal Kavramlar ve Gamet Bulma

Kalıtım

Kalıtımla İlgili Kavramlar

Karakter: Canlılarda bulunan her bir özelliğe denir.

Örn: Kan grubu, göz rengi, saç rengi

Gen: Bir karakterin oluşumundan sorumlu, ortalama 1000 - 1500 nükleotitten oluşan DNA bölümü.

Örn: Göz rengi geni, saç rengi geni

Allel Gen: Biri anneden diğeri babadan gelen aynı karakter oluşumundan sorumlu genlerdir.

Örn: Koyu renk ten geni (A), açık ten geni (a)

(Lokasyon)

Lokus: Genlerin kromozom üzerindeki konumu.

Homozigot (arı, saf) Döl: Anneden ve babadan gelen allel genlerin aynı özellikte olmasıdır. **Örn:** AA, BB, cc, dd.

Heterozigot (melez = hibrit) Döl: Bir bireydeki allel genlerin farklı özellikte olmasıdır. **Örn:** Aa, Bb, Cc.

Dominant (Baskın) Gen: Etkisini her durumda gösterebilen gen. Büyük harfle gösterilir. **Örn:** A, B, C AA → A Aa → A

Resesif (Çekinik) Gen: Sadece homozigot durumda etkisini gösterebilir. Küçük harfle gösterilir. **Örn:** a, b, c aa → a

Genotip: Bir bireydeki genlerin tümüdür.

2n canlılarda iki harfle → Aa gösterilir.

n canlılarda tek harfle → a

(2n) Kraliçe arı → Aa (n) Erkek arı → a

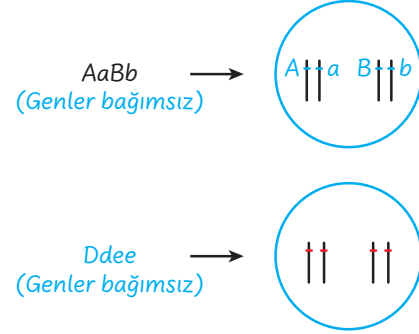
Fenotip: Canlıların dış görünüşüdür. Tek harfle gösterilir.

Örn: $\underbrace{Aa}_{\text{Genotip}} \rightarrow \underline{A}$ $\underbrace{aa}_{\text{Genotip}} \rightarrow \underline{a}$

$\underbrace{AaBbccDd}_{\text{Genotip}} \rightarrow \text{Fenotip}$

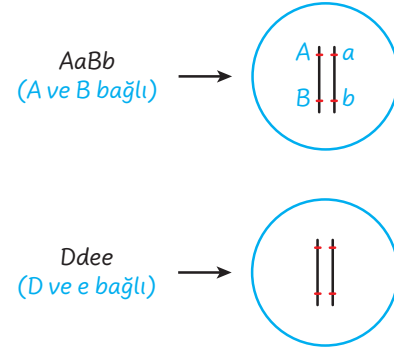
$\underbrace{aabbCc}_{\text{Genotip}} \rightarrow \text{Fenotip}$

Bağımsız gen: Allel genler ayrı kromozom üzerindedir.

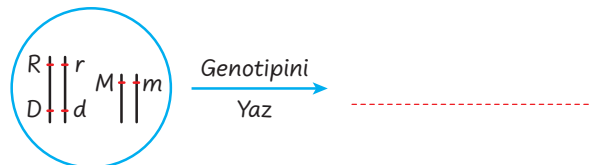
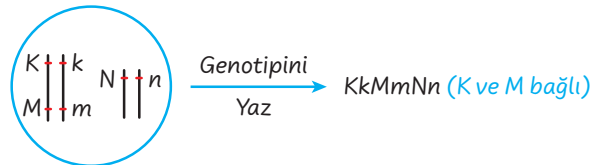
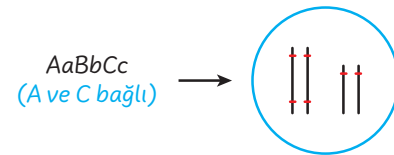

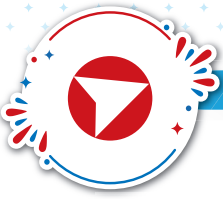
Bağlı gen: Farklı aleller, aynı kromozom üzerindedir.

Örn:

Örn:

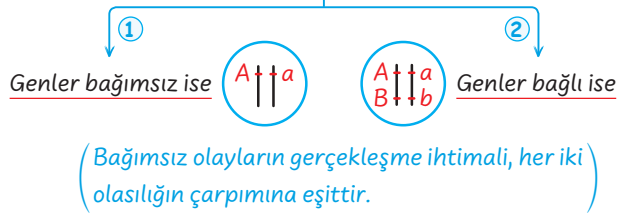

Kalıtsal Kavramlar ve Gamet Bulma

Gamet çeşidi bulma

Gametler mayoz bölünme ile oluşturulur.

① **Genler bağımsız ise:** Gamet çeşidi = 2^n
(n = Heterozigot karakter sayısı)

Örn: AaBb genotipli bir birey kaç çeşit gamet oluşturabilir?

AaBb → 2 heterozigot → $2^2 = 4$ çeşit gamet

DDEe → ... heterozigot → $2^{\dots} = \dots$ çeşit gamet

kkmm → ... heterozigot → $2^{\dots} = \dots$ çeşit gamet

Örn: KKLLMmNn genotipli bir bireyin KLMn gametini oluşturma olasılığı?

KK LL Mm Nn
↓ ↓ ↓ ↓
K L M n
1. 1. 1/2. 1/2 = 1/4

Örn: aabbccdd genotipli bir bireyin abcd gametini oluşturma olasılığı?

aa bb cc dd
↓ ↓ ↓ ↓
a b c d
1. 1. 1. 1. = 1

Örn: DdEEff genotipli bir bireyin Def gametini oluşturma olasılığı?

Dd EE ff
↓ ↓ ↓
..... = ...

② Genler bağlı ise

Krossing over
varsa

Krossing over
yoksa

Krossing over varsa : Bağımsız genlerde olduğu gibi 2^n kullanılır.

Örn:

AaBb
(A ve B bağlı)
(Krossing over varsa) → $2^2 = 4$ çeşit gamet

KKLLMmNn
(K, L, M, N bağlı)
(Krossing over varsa) → Kaç çeşit gamet

KKLLMmNnPPRR
(K, L, M, N ve P, R bağlı)
(Krossing over varsa) → Kaç çeşit gamet

Krossing over yoksa : Genler krossing over ile yer değiştirmedikleri için çeşitlilik artmaz.

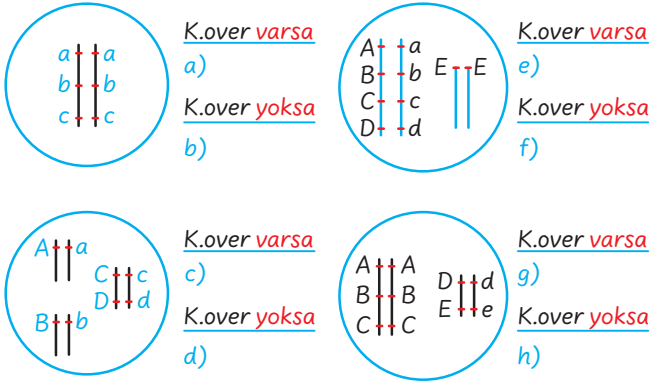
Örn:

AaBb
(A ve B bağlı)
(Krossing over yoksa) → 2 çeşit gamet oluşur

KKLLMmNn
(K, L, m, n bağlı)
(Krossing over yoksa) → Kaç çeşit gamet ?

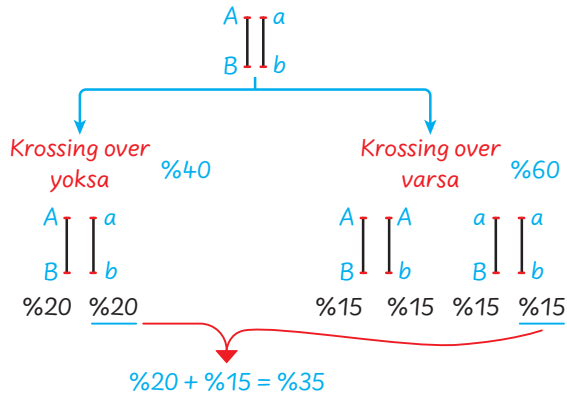

Örn:

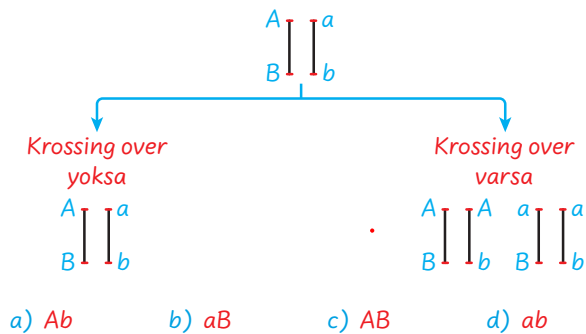
Örn:

Genler bağlı ve crossing over yüzdesi verildiğinde AaBb genotipli bir bireyde ab gametinin oluşma olasılığı kaçtır?
(A ve B bağlı, crossing over oranı %60)

Örn: AaBb genotipli bir bireyde;

a) Ab b) aB c) AB d) ab gametlerinin oluşma olasılığı kaçtır? (A ve B bağlı, crossing over oranı %40)

KALITIMIN GENEL İLKELERİ

Mendel Kuralları ve Çaprazlamalar

Mendel Genetiği

Kalıtımın temellerini Gregor Mendel atmıştır. Mendel'in bezelyelerle çalışmasının nedenleri;

- ✓ Kolay yetiştirilmesi
- ✓ Kısa sürede döl vermesi
- ✓ Hermafrodit yapıda çiçeklerinin olması (kendi kendine tozlaşabilen)
- ✓ Bir yapı ve organla ilgili birden fazla karakter taşıması (Sarı, yeşil bezelye düzgün, buruşuk tohum)

Mendel Yasaları

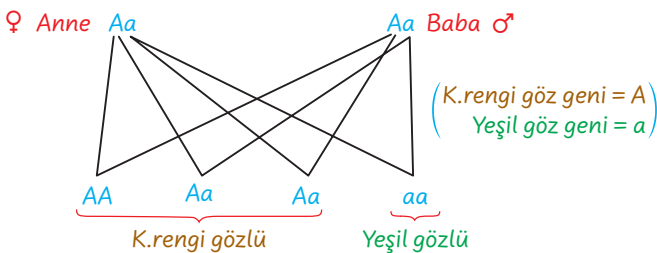
- ✓ Karakterlerin yeni nesillere aktarılmasını sağlayan kalıtsal birimler (Gen) vardır.
- ✓ Bireyler gamet oluştururken alel genler birbirinden ayrılır.

- ✓ Döllenme ile alel genler tekrar bir araya gelir.

- ✓ Genler farklı kromozom üzerindedir. (Bağımsız genler) ve hangi alelin hangi gamete gideceği bağımsızdır. (Bağımsız dağılım yasası)
- ✓ Anne ve babada görülmeyen bir karakter çocuklarda ortaya çıkabilir. (Gizli kalma yasası)

BİLGİ

Mendel'in çalışma yapmadığı konular;

- ✓ Bağlı genler
- ✓ Mayoz
- ✓ Eksik baskınlık
- ✓ Çok alelli kalıtım
- ✓ Eş baskınlık
- ✓ Eşeye (cinsiyete) bağlı kalıtım

Çaprazlamalar

AA → Homozigot baskın

Aa → Heterozigot

aa → Homozigot çekinik

BİLGİ

İki karakter bakımından heterozigot → AaBb
genotipli canlı

Üç karakter bakımından heterozigot,
iki karakter bakımından homozigot,
genotipli canlı → .....

Tek karakter bakımından homozigot,
iki karakter bakımından heterozigot,
genotipli canlı → .....

BİLGİ

P: (Parents) Ebeveyn

F₂: 2. Nesil

F₁: Filial = Oğul = Nesil

G: Gametler

BİLGİ

Monohibrit Çaprazlama

	AA x AA	AA x aa	Aa x Aa
	AA AA AA AA	Aa Aa Aa Aa	AA Aa Aa aa
kaç çeşit genotip :	1 (AA)	1 (Aa)	3 (AA, Aa, aa)
kaç çeşit fenotip :	1 (A)	1 (A)	2 (A, a)

Mendel Kuralları ve Çaprazlamalar

Örn:

$Aa \times aa$

$$aa \times aa$$

kaç çeşit genotip: .....

kaç çeşit fenotip: .....

Örn: Heterozigot kahverengi gözlü bir baba ile yeşil gözlü bir annenin doğacak çocuklarının yeşil gözlü olma olasılığı kaçtır? (Kahverengi göz geni, yeşil göz genine baskındır.)

 BİLGİ

Kendileştirme $\longrightarrow$ Kendi ile çaprazlama

$AaBbCcDDEe$ $\xrightarrow{\text{kendileştir!}}$ .....

Örn: Heterozigot sarı renkli iki bezelyenin çaprazlanması sonucu;

(Sarı renk geni: S, Yeşil renk geni: s)

a) oluşacak genotip oranı?

b) oluşacak fenotip oranı?

P: ♀ Ss x Ss ♂

F_1 : $\underbrace{SS}_{\%25} \underbrace{Ss}_{\%50} \underbrace{ss}_{\%25}$
 $\underbrace{\hspace{1.5cm}}_{\%75}$ $\underbrace{\hspace{1.5cm}}_{\%25}$
 sarı yeşil

Genotip oranı: 1 : 2 : 1

Homozigot baskın   Heterozigot   Homozigot çekinik

Fenotip oranı: $\frac{3}{\text{Baskın}} : \frac{1}{\text{Çekinik}}$

Dihibrit Çaprazlama

Örn: ♀ DdEe x DdEe ♂ (Genler bağımsız)

D ve E karakterini ayrı ayrı çaprazla!

$$Dd \times Dd$$
 $Ee \times Ee$

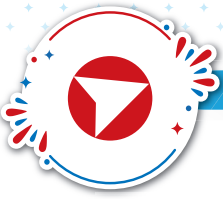
- a) $DdEe$ genotipli birey oluşma olasılığı:
- b) $ddEe$ genotipli kız birey oluşma olasılığı:
- c) $ddEe$ genotipli birey oluşma olasılığı:
- d) DE fenotipli birey oluşma olasılığı:
- e) De fenotipli birey oluşma olasılığı:
- f) dE fenotipli birey oluşma olasılığı:
- g) de fenotipli birey oluşma olasılığı:
- h) oluşacak genotip ve fenotip çeşidi:

Polihibrit Çaprazlama

Örn: $AaBbCcdd \times AabbCcDd$ (Genler bağımsız)

Her karakteri ayrı ayrı çaprazla!

- a) $AaBbCcdd$ genotipli birey oluşma olasılığı:
- b) $AabbCcDd$ genotipli kız birey oluşma olasılığı:
- c) $aabbccDD$ genotipli birey oluşma olasılığı:
- d) $AbCd$ fenotipli birey oluşma olasılığı:
- e) $ABCD$ fenotipli birey oluşma olasılığı:
- f) $abcd$ fenotipli birey oluşma olasılığı:
- g) $AbCd$ fenotipli birey oluşma olasılığı:
- h) oluşacak genotip ve fenotip çeşidi:

Mendel Kuralları ve Çaprazlamalar

Kontrol (Geri) Çaprazlama

Genotipi bilinmeyen (**baskın fenotipli**) bir bireyin genotipinin belirlenebilmesi için, homozigot çekinik bir bireyle çaprazlanmasdır.

Örn: $\begin{array}{cc} \text{X bireyi} & \text{Y bireyi} \\ A\_ \times aa & A\_ \times aa \\ Aa Aa Aa Aa & Aa Aa aa aa \\ \text{ise} & \text{ise} \\ \text{X bireyi} \rightarrow \dots\dots\dots & \text{Y bireyi} \rightarrow \dots\dots\dots \end{array}$

Örn: ABC fenotipli bir bireyin **kontrol çaprazlaması** sonucu;

I- AABbCc   II- aaBbcc   III- AaBbcc

genotipli bireylerden hangileri oluşabilir?

Örn: SMH fenotipli bir bireyin genotipinin belirlenmesi için hangi bireyle çaprazlanmalıdır?

-----

bölüm 3

KALITIMIN GENEL İLKELERİ Eş Baskınlık ve Çok Alellilik

Eş Baskınlık (Kodominantlık)

Alel genlerin ikisi de fenotipte eşit derecede etki gösterir.

İnsanda MN kan grubunda $M = N$

İnsanda ABO kan grubunda $A = B$

Örn: P: $MM \times NN$

F_1 : $\underbrace{MN \ MN \ MN \ MN}_{\%100 \ MN}$

$MN \times MN$

F_2 : $\underbrace{MM}_{\%25} \ \underbrace{MN}_{\%50} \ \underbrace{MN}_{\%25} \ \underbrace{NN}_{\%25}$

Genotip oranı: $\frac{1}{MM} : \frac{2}{MN} : \frac{1}{NN}$

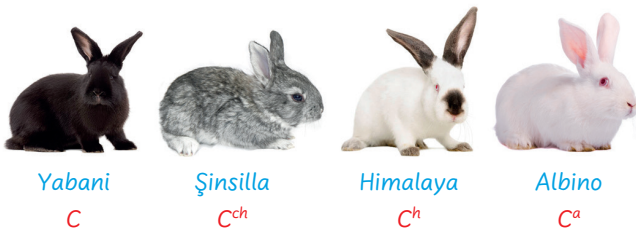
Fenotip oranı: $\frac{1}{M} : \frac{2}{MN} : \frac{1}{N}$

Eş baskınlıkta genotip ve fenotip oranı eşittir.

Çok Alellilik

Bir karakterin oluşumunda ikiden fazla alelin etkili olmasıdır.

Örn: Tavşanlarda kürk rengi, insanda kan grubu oluşumunda çok alel etkilidir.

Baskınlık derecesine göre

Yabani C > Şinsilla C^{ch} > Himalaya C^h > Albino C^a

Oluşacak genotip çeşidi sayısı: $\frac{n \cdot (n+1)}{2}$ (n: alel gen sayısı)

Oluşacak fenotip : alel gen : $\frac{\text{sayısı}}{\text{sayısı}} + \left(\begin{array}{l} \text{eğer eşbaskınlık} \\ \text{varsa +1 ekle!} \end{array} \right)$

Örn: Bir karakter oluşumunu sağlayan 5 alel arasındaki baskınlık derecesi

$$a_1 > a_2 > a_3 > a_4 > a_5$$

ise bu karakterle ilgili kaç çeşit genotip ve fenotip oluşur?

a) ..... b) .....

Örn: İnsanda kan grubu oluşumunda 3 alel bulunur. A ile B arasında eşbaskınlık görülürken A ve B, O'a tam baskındır.

Buna göre kaç çeşit genotip ve fenotip oluşur?

$$(A = B > O)$$

genotip ..... fenotip .....

Örn: Bir karakter oluşumunu sağlayan 5 alel arasındaki baskınlık derecesi

$$a_1 > a_2 > a_3 = a_4 > a_5$$

ise bu karakterle ilgili kaç çeşit genotip ve fenotip oluşur?

genotip ..... fenotip .....

Eş Baskınlık ve Çok Alellilik

Kan Grupları

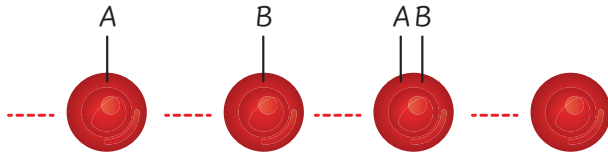
ABO Sistemi

Antijen → Kan grubunu belirleyen protein.

(Alyuvar zarında bulunur.)

Antikor → Savunma proteini. (Kan plazmasında bulunur.)

Antijen + Antikor → Çökme (pıhtılaşma) (aglutinasyon)

Antikor:

--çaprazla--

Örn: AO x BO

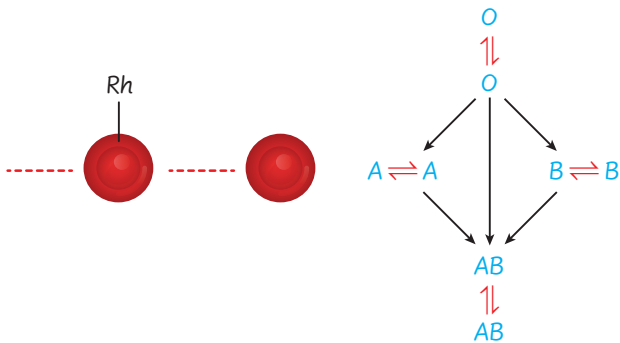
AB x OO

BO x AB

Rh Sistemi

İlk olarak Rhesus maymununda keşfedilmiştir.

$(R > r)$ Rh⁺ geni → R
Rh⁻ geni → r

Antikor:

Kan Uyuşmazlığı (Eritroblastosis Fetalis)

✓ Anne, Baba ise görülebilir.

Rh (-) Rh (+)

✓ Anne, çocuk → Görülmez. Anne, çocuk → Görülür.

Rh (-) Rh (-)

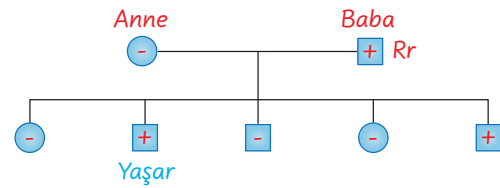
Rh (-) Rh (+)

Çocuk ölü veya sakat doğabilir.

İlk Rh (+) çocuk genelde sağlıklı olur. (Çökme az)

İkinci Rh (+) çocukta kan uyuşmazlığı görülür.

Örn:

Kan Tahlilleri

Antijen + Antikor → Çökme (pıhtılaşma)

Anti - A	Anti - B	Anti - D

Çökme yok

Çökme var

Anti - A	Anti - B	Anti - D

Çökme yok

Çökme var

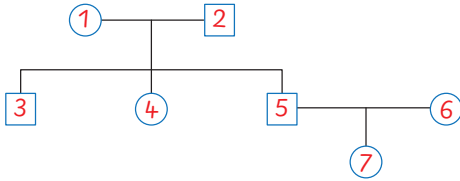

Örn:

♀ $AORr$ ♂ $BORr$

- $AORr$ genotipli birey oluşma olasılığı:
- $OORr$ genotipli birey oluşma olasılığı:
- $BRh+$ fenotipli birey oluşma olasılığı:
- oluşacak genotip ve fenotip çeşidi:

Örnek

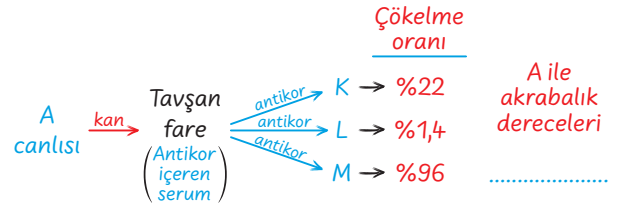
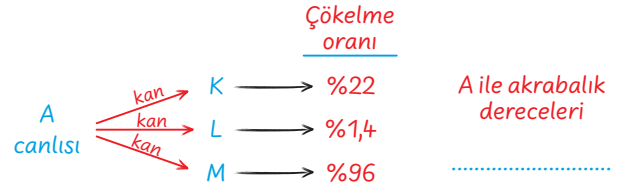

Hangi ikisi arasında akrabalık yoktur?

- A) 1 ve 3   B) 3 ve 4   C) 1 ve 7
D) 2 ve 6   E) 4 ve 5

BİLGİ

Bir bireyden alınan kan, farklı canlılardan alınan kanlarla karıştırıldığında çökelme oranlarına bakılarak akrabalık dereceleri kıyaslanabilir.

MN Sistemi (M = N eşbaskın)

P: $MN \times MN$

F_1 : $\underbrace{MM}_{\%25} \quad \underbrace{MN}_{\%50} \quad \underbrace{NN}_{\%25}$

- ❗ MN kan grubunda antikor oluşmadığı için kan alışverişlerinde dikkate alınmaz.
- ❗ Bazı hastalıklar ve adli olaylarda dikkate alınır.

Örnek

Kan grubu $ABRh(+)$ bir erkek ile $BRh(+)$ olan bir kadının, normal olarak aşağıda genotipleri verilen çocuklardan hangisine sahip olma olasılığı yoktur?

- A) $AArr$ B) $AORr$ C) $BBRR$
D) $BOrr$ E) $ABRr$